

УДК 94(477.74)

ІЗМАЇЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ: ДО ІСТОРІЇ УТВОРЕННЯ

О.К.Луньова

*кандидат історичних наук,**Одеський національний економічний університет*

У статті досліджено зміни адміністративно-територіальної системи в Придунайському краї України протягом 1940-1941 рр., результатом яких стало впровадження радянської моделі та утворення Ізмаїльської області. В результаті реформування на території області утворено 13 районів і розпочато процедуру топонімічних змін, яка не завжди відзначалася виправданістю.

Ключові слова: *Придунайський край, адміністративно-територіальний устрій, Ізмаїльська область, район.*

Адміністративно-територіальний устрій сучасної України має важливе значення для формування та ефективного функціонування суспільно-політичної та економічної системи. З середини 90-х років ХХ ст. означена проблема набуває статусу деатованої. У зв'язку з цим актуальною є історія адміністративно-територіальних змін та механізмів їх реалізації на рівні регіонів.

З приєднанням Бессарабії (1940 р.) до СРСР та включенням її південної частини, Придунайського краю, до УРСР означені території піддано адміністративно-територіальному реформуванню.

Окреслена проблема представлена фрагментарно в роботах М.С.Дністрянського [1], В.Д.Боечка [2], О.І.Ганжи [2], Б.І.Захарчука [2], А.Д.Бачинського [3]. Спираючись на досягнення науковців та залучивши значне коло джерел, автор ставить за мету дослідити історію заснування Ізмаїльської області як результат адміністративно-територіальних змін в Придунайському краї України протягом 1940-1941 рр.

На момент приєднання Бессарабії до радянського Союзу на території Придунайського краю діяла система адміністративно-територіального устрою румунського зразка, за яким територія Румунії була поділена на провінції (директорати) на чолі з повноважними намісниками, що були підпорядковані безпосередньо королеві. Землі Придунайського краю України являли собою частину провінції «Бессарабія». Провінція – вища ланка в системі адміністративно-територіального устрою. Середня ланка – жудеци. Ці територіально-адміністративні одиниці, за основними показниками, параметрами відповідали повітам, на які поділялась територія Бессарабії у часи перебування її у складі Російської імперії. На території Придунайського краю України їх було два: Акерманський (Четатя-Албе) та Ізмаїльський. До 1938 року Бессарабія офіційно вважалася окремою адміністративною одиницею у складі Румунії. У 1938 році її, як окрему адміністративну одиницю, було ліквідовано. Ізмаїльський жудець включено до Нижньодунайського цинуту, а Акерманський – до Дністровського. Вищим представником адміністративної влади в окрузі був префект. Він керував поліцейськими та жандармськими органами, здійснював контроль за діяльністю всіх державних установ, благодійних та громадських організацій [4, 7]. Нижню ланку територіального устрою утворювали волосні претури – територіально-адміністративні одиниці, які відповідали російським волостям і очолювалися субпрефекторами (преторами). В Акерманському та Ізмаїльському повітах їх нараховувалося чотирнадцять. У містах і селах діяли примарії, очолювані примарями [4, 7].

З установленням радянської влади в краї ліквідовувався румунський адміністративно-територіальний устрій і впроваджувалася радянська модель адміністративно-територіального поділу, правові основи якої започатковано у 1922 році відповідно до Постанови ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ України».

У Придунайському краї реформування відбувалося відповідно до адміністративної реформи 1932 року, результатом якої новою адміністративною одиницею стала область (замість округу), що за територіальним принципом нагадувала губернію та округ, але була більшою за них.

На виконання «Закону про включення Північної частини Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки» від 2 серпня 1940 року Акерманський та Ізмаїльський повіти Бессарабії було включено до складу УРСР [5]. Відповідно до рішення ЦК ВКП(б) від 6 серпня 1940 року та постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 7 серпня «Про утворення Акерманської і Чернівецької областей у складі України» з двох повітів – Акерманського та Ізмаїльського у складі УРСР утворено Акерманську область [6, 28-29]. Остаточне оформлення означених змін було зафіксоване в додатках до статей 13, 23 і 48 Конституції СРСР.

Згідно з рішенням ЦК ВКП(б) від 4 жовтня 1940 року «Про утворення районів у складі Акерманської і Чернівецької областей УРСР» [7, 127] та наказу Президії Верховної Ради УРСР від 11 листопада 1940 року [8] в Акерманській області було проведено адміністративно-територіальну реформу. На базі існуючих 11 повітів утворено 13 районів: Арцизький (центр – селище Арциз), Болградський (місто Болград), Ізмаїльський (місто Ізмаїл), Кілійський (місто Кілія), Лиманський (селище Шабо), Манзирський (село Манзир), Новоіванівський (село Нова Іванівка), Ренійський (місто Рені), Саратський (селище Сарата), Старокозацький (село Старокозацьке), Тарутинський (селище Тарутине), Татарбунарський (селище Татарбунари) та Тузлівський (селище Тузли). До розряду міст обласного підпорядкування віднесено Акерман, Ізмаїл і Кілію [8]. Болград планувалося теж перевести до розряду міст обласного підпорядкування, оскільки місто за економічними показниками займало в області вагомe місце, а кількість населення дорівнювала 20038 осіб.

31 березня 1941 року Ізмаїльський обласний виконавчий комітет та бюро обласного комітету КП(б)У винесли наступне рішення: «З метою прискорити розвиток міста і наявної на його території промисловості, розробки й освоєння бурого вугілля, розвитку культури, просвіти й охорони здоров'я, – просити ЦК КП(б)У і Президію Верховної Ради УРСР виділити місто Болград в самостійну адміністративну одиницю обласного підпорядкування» [9, 73]. Пропозицію було розглянуто на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У та прийнято рішення: «Прохання Ізмаїльського обкому КП(б)У й облвиконкому про віднесення міста Болград до категорії міст обласного підпорядкування і виключення його зі складу Болградського району – відхилити, тому що в цьому немає необхідності» [10, 71].

Подальші адміністративно-територіальні зміни стали наслідком наказу Президії Верховної Ради СРСР від 7 грудня 1940 року «Про перенесення центру Акерманської області Української РСР із м. Акерман до м. Ізмаїл і перейменування Акерманської області в Ізмаїльську область» [8]. Цей наказ набрав юридичної сили у вигляді доповнення до статті 23 Конституції СРСР. Територія Ізмаїльської області становила 12,4 тисячі квадратних кілометрів з кількістю населення станом на 1 січня 1941 року, за одними архівними документами, – 684,1 [11, 1], за іншими – 627,7 тисяч осіб [12, 26]. Із зазначеної кількості міське населення становило – 127,1 [11, 1] (98,4) [12, 26] тисячі, сільське – 557,0 [11, 1] (529,3) [12, 26] тисячі. Кількість мешканців у місті Ізмаїл становила 25 823, а у містах обласного підпорядкування – Акермані та Кілії відповідно – 22 630 та 19 646 [7, 191]. Процедура перенесення обласного центру викликала

необхідність зміни статусу міста Ізмаїл. З цією метою облвиконкомом та обласним комітетом КП(б)У видано постанову, відповідно до якої село Шикирлікитай набувало статусу районного центру, але при цьому назва району залишалася попередня – Ізмаїльський [13, 96].

Важливою складовою уніфікації адміністративно-територіальної системи в Ізмаїльській області протягом 1941 року стала зміна топоніміки. Нові назви відтворювали героїчне історичне минуле: революційні та історичні події, що відбувалися в краї. Так, відповідно до рішення Ізмаїльського обласного виконавчого комітету та бюро Ізмаїльського обласного комітету КП(б)У від 6 лютого 1941 року село Шикирлікитай було перейменоване на Суворове. В означеній пропозиції йшлося: «На честь 150-річчя взяття російськими військами фортеці Ізмаїл і для увіковічення пам'яті великого російського полководця О.В.Суворова, а також враховуючи запит громадян села Шикирлікитай – про перейменування села в Суворове та Ізмаїльського району в Суворівський, – просити ЦК КП(б)У і Президію Верховної Ради УРСР – перейменувати село Шикирлікитай в село Суворове, а Ізмаїльський район – в Суворівський». [14, 77]. Про важливість прийняття таких рішень свідчить той факт, що вони розглядалися на рівні Політбюро ЦК КП(б)У [15, 77].

На виконання наказу Президії Верховної Ради Української СРСР від 22 лютого 1941 року село Шикирлікитай було перейменовано на село Суворове, яке стало районним центром Ізмаїльського району [16, 1]. Район перейменовано на Суворівський. Хоча, за інформацією голови Ізмаїльського районного виконавчого комітету Цуріхіна, село Суворове не відповідало вимогам районного центру, оскільки в селі було відсутнє електричне освітлення, радіозв'язок та елементарні заклади культури [17, 67]. Загалом, протягом 1940-1941 рр. на території Придунайського краю УРСР було змінено назви 6 населених пунктів.

Слід зазначити, що процедура перенесення районних центрів тривала протягом усього досліджуваного періоду. Так, на засіданні Ізмаїльського обласного комітету КП(б)У від 15 листопада 1940 року винесено на розгляд питання «Про райцентр Манзирського району». На засіданні висловлено думку про те, що село Манзир не відповідає вимогам районного центру з причини відсутності приміщень для освітніх, медичних та культурних установ, значної відстані села від залізничної колії (25 кілометрів) та сільських рад від районного центру. Означене, як зазначалося, ускладнить практику керівництва [13, 6]. В результаті обговорення даного питання Ізмаїльський обласний виконавчий комітет та обласний комітет КП(б)У видає постанову наступного змісту: «1. Просити ЦК КП(б)У й Верховну Раду УРСР включити с. Бородіно до складу Манзирського району, виключивши його зі складу Тарутинського району. 2. Підтримати запит районних організацій Манзирського району про перенесення районного центру із с. Манзир до с. Бородіно, що знаходиться в 8 кілометрах від залізниці (ст. Березіно), де є всі можливості для розміщення районні організації і забезпечення працівників житлом» [13, 6]. Продовженням цієї процедури був наказ Президії Верховної ради УРСР від 22 квітня 1941 року, відповідно до якого село Бородіно перенесено з адміністративно-територіального підпорядкування Тарутинського району до Манзирського Ізмаїльської області. Центром Манзирського району стало село Бородіно, а Манзирський район перейменовано у Бородінський [18].

У рамках адміністративних змін новою місцевою владою започатковано процедуру перейменування не лише населених пунктів, але й вулиць. У місті Рені, наприклад, шосе «Галац-Рені» перейменовано на Червоноармійське, а Балканський майдан – на майдан імені Ворошилова [19, 114]. Загалом, відповідно до рішень Ренійської міської ради у місті Рені з 64 вулиць та майданів перейменовано 51 [19, 114].

Такою ж була ситуація у місті Болград. Вулицю «Олександрівську» перейменовано на «Будьонівську», «Миколаївську» – на вулицю «Карла Маркса», а «Бульварну» – на

«Ленінську» [19, 114]. Такі рішення протягом 1940-1941 рр. носили масовий характер, але не завжди були виправданими. З метою уникнення в подальшому таких рішень місцевої влади та встановлення порядку в процедурі перейменування вулиць 25 жовтня 1940 року на засіданні бюро Акерманського обласного комітету КП(б)У було прийнято відповідну постанову. У ній йшлося про необхідність пояснити міським і районним виконавчим комітетам та комітетам КП(б)У, що «...необхідно проводити перейменування вулиць лише тих, що носять назви заклятих ворогів народу» [19, 114].

Отже, з моменту приєднання Бессарабії до СРСР до складу УРСР увійшли два південних повіти: Акерманський та Ізмаїльський. Із вищеназваних повітів 7 серпня 1940 року утворено Акерманську область, а із 7 грудня 1940 обласний центр перенесено до міста Ізмаїл. На території новоутвореної Акерманської (Ізмаїльської) області було ліквідовано румунський адміністративно-територіальний устрій та задіяно радянську модель адміністративно-територіального поділу зразка 1932 року. В результаті реформування область розподілено на 13 районів і розпочато процедуру топонімічних змін, яка не завжди відзначалася виправданістю.

1. Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі / М. С. Дністрянський. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 310 с.; Дністрянський М. С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М. С. Дністрянський. – Львів : Світ, 1992. – 144 с.
2. Боечко В. Д. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / В. Боечко, О. Ганжа, Б. Захарчук; Канадський університет українських студій Альбертського університету. – К. : Основи; Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 168 с.; Боечко В. Д. Формування державних кордонів України. 1917-1940 рр. / Боечко В. Д., Ганжа О. І., Захарчук Б. І. – К., 1991. – 34 с. – (Препринт / АН УРСР ; Інститут історії України; № 3).
3. Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях УССР / А. Д. Бачинский. – К. – Одесса : Вища шк., 1984. – 171 с.; Бачинский А. Д. Изменения административно-территориального деления Одесщины (конец XVIII-1975 г.) / А. Д. Бачинский, В. П. Ващенко, С. В. Кульчицкий // Археологические и археографические исследования на территории Южной Украины. – К. – Одесса, 1976. – С. 68-91; Бачинський А. Д. Возз'єднання Придунайських земель з радянською Україною і початок соціалістичних перетворень у краї / А. Д. Бачинський // Український історичний журнал. – 1980. – № 7. – С. 55-64.
4. Алексеева В. Ю. Фонды государственного архива Одесской области. Указатель. Часть 1. Досоветский период / В. Ю. Алексеева. – Одесса, 2000. – 232 с.
5. Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик – 1940. – 22 августа. – № 28.
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – ф. 1, оп. 6, спр. 585.
7. ЦДАГОУ. – ф. 1, оп. 6, спр. 587.
8. Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических республик. – 1940. – 21 декабря. – № 51.
9. Держархів Одеської області. – ф.п-4980, оп. 1, спр. 19.
- 10.ЦДАГОУ. – ф. 1, оп. 6, спр. 645.
11. Держархів Одеської області. – ф.п-4980, оп. 1, спр. 6.
- 12.КУ «Ізмаїльський архів». – ф.р-487, оп. 1, спр. 109.
- 13.Державний архів Одеської області (Держархів Одеської області). – ф.п-4980, оп. 1, спр. 3.
- 14.Держархів Одеської області. – ф.п-4980, оп. 1, спр. 16.
- 15.ЦДАГОУ. – ф. 1, оп. 6, спр. 637.
- 16.Хроника // Придунайская правда. – 1941. – 27 февраля. – № 45 (125).

17. Держархів Одеської області. – ф.п-4980, оп. 1, спр. 13.

18. Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических республик. – 1941. – 6 июня. – № 24.

19. Держархів Одеської області. – ф.п-4980, оп. 1, спр. 2.

Лунева О. К. Измаильская область: к истории образования.

В статье исследованы изменения административно-территориальной системы в Придунайском крае Украины на протяжении 1940-1941 гг., результатом которых стало внедрение советской модели власти и образование Измаильской области. В результате реформирования на территории области было образовано 13 районов и начата процедура топонимических изменений, что не всегда было оправдано.

Ключевые слова: Придунайский край, административно-территориальное устройство, Измаильская область, район.

Luneva O.K. Izmil region: the history of education.

The article has investigated the changes in the administrative-territorial system in the Low Dunabe region of Ukraine during 1940-1941 years, which resulted in the introduction of the Soviet model of education and the formation of Izmil region. As a result of reforming the region 13 areas were formed and the procedure of toponymic changes that was not always justified started.

Key words: the Low Dunabe region, administrative-territorial system, Izmil region, area.